

Valdemar 2. Sejr, Matthew Paris og den engelske invasionsfrygt, 1240-41

AF
LARS KJÆR¹

Den engelske benediktinermunk Matthew Paris skrev i sin samtidskrønike *Chronica majora* om året 1240:

I denne tid spredtes der alle vegne i England rygter om, at danskerne forberedte sig på at invadere riget. Det skete dog ikke, for skibene ladet med mænd og kvinder blev sendt andetsteds for at genbefolke, opdyrke og bebo de lande, som mongolerne havde lagt øde.²

Matthew Paris var dog ikke fuldt ud beroliget. Det følgende år, 1241, vendte han igen tilbage til danskerne og deres trusler mod England:

Valdemar, danskernes konge, han som havde været dumdristig nok til at true med at invadere England, mens han således vigtede sig ved ofte at gentage disse arrogante trusler, gik bort efter at have regeret i fyrre år. For at han skulle erfare effekten af Sankt Edward [Bekenderens] bønner, som denne havde henvendt til Gud for forsvaret af englænderne mod danernes tyranni, gik den samme konges eneste søn og enearving alt kødets gang,³ og Danmarks rige lå ubevogtet hen.⁴

¹ Jeg er Thomas Heebøll-Holm taknemmelig for at have læst og kommenteret en tidligere udgave af denne artikel. Jeg har tidligere givet oplæg herom ved konferencer på Aarhus Universitet og University of Cambridge, og jeg er publikum ved begge taknemmelige for deres spørgsmål og kommentarer.

² „percrebuerunt enim illo tempore rumores in Anglia quod Daci disponebant ipsam hostiliter invadere. Quod tamen nihil aliud erat, nisi quod, navibus oneratis hominibus utrisque sexus, terras a Tartaris vastatas disposuerunt colere et inhabitare et populis restaurare“, Matthew Paris: *Chronica majora*, udg. H.R. Luard, 7 bind, London 1872-84, citat, bd. 4, s. 9.

³ Valdemar den Unge var faktisk død allerede 1231.

⁴ „Waldemarus rex Daciae, postquam quadraginta annis regnaverit, qui ausu

De danske kongers død blev yderligere illustreret med to kroner, en stor og en lille, vendt på hovedet, tegnet i marginen. Senere, sandsynligvis før 1251, vendte Matthew tilbage til denne notits og indførte nederst på samme side en tilføjelse om Valdemar 2.s sejr langs Østersøen. Her rettede han også oplysningen om, at den afdøde kongesøn, Valdemar den Unge, havde været Valdemar 2.s enearving, og fortalte, at Danmark siden Valdemar 2.s død blev hærget af borgerkrig mellem hans yngre sønner, Erik og Abel.⁵

Selvom der ikke fandt nogen invasion sted i 1240, blev Matthew Paris ved med at være optaget af emnet. Han vendte tilbage til det i sin *Historia Anglorum* (ca. 1250-55), en forkortet udgave af *Chronica majora*, hvor mange af den oprindelige krønikes historier fra omverdenen blev udeladt til fordel for en mere fokuseret engelsk historie.⁶ Her beskrev han, hvordan Valdemar 2. og hans ældste søn var gået bort, og at Danmark nu blev hærget af striden mellem Erik og Abel. Alt dette:

havde Gud og Skt. Edward ladet ske for at værne kongen [af England] og riget, fordi den samme kong Valdemar [2.] ... i sine sidste dage havde samlet en flåde og hær for at invadere England, fordi, som han påstod, dette tilkom ham efter gammel ret.⁷

Da Matthew Paris skrev endnu en ny og stadig mere forkortet udgave, *Abbreviatio chronicorum*, i sine sidste år (ca. 1255-59), beholdt han oplysningen om, at Valdemar 2. havde „efterstræbt og truet England“ og derigennem påkaldt sig „Edward Bekenderens frygtindgydende hævn“. I *Abbreviatio chronicorum* opdaterede Matthew Paris yderligere

temerario comminatus est Angliae fines invadere et hostiliter impugnare, multiplicans loqui sublimia gloriando, sublatus est de medio. Et ut efficaces sentiret beati Aedward preces, quas Deo fuderat in Anglorum protectionem contra Danorum tyrannidem, filius ejusdem regis Daciae unicus et haeres universorum, viam universa carnis ingrediens, regnum Dacorum totum redidit desolatam“, *Chronica majora*, bd. 4, s. 92-93.

⁵ Smst., bd. 4, s. 92-93; Cambridge, Corpus Christi College, MS 16 II, fol. 142v. Tilføjelsen er sandsynligvis blevet indført, før Matthew Paris fik underretning om Erik Plovpenningss død i 1250, fejldateret af Matthew til 1251.

⁶ For dateringen af Matthew Paris værker, se Richard Vaughan: *Matthew Paris*, Cambridge 1958, s. 61, 113-114.

⁷ „Et hoc creditur regi et regno, Deo vindice et beato Edward, [evenisse] quia idem rex Æthelmarus, consentiente regni universitate, classem et exercitum in fine dierum suorum congregaverat ad expugnandum Angliam hostiliter, quae, ut asserebat, jure antique ad ipsum spectabat“, Matthew Paris: *Historia Anglorum, sive, ut vulgo dicitur, Historia Minor, item, ejusdem Abbreviatio Chronicorum Angliae*, udg. Frederick Madden, 3 bind, London 1866-8, citat bd. 2, s. 447-8.

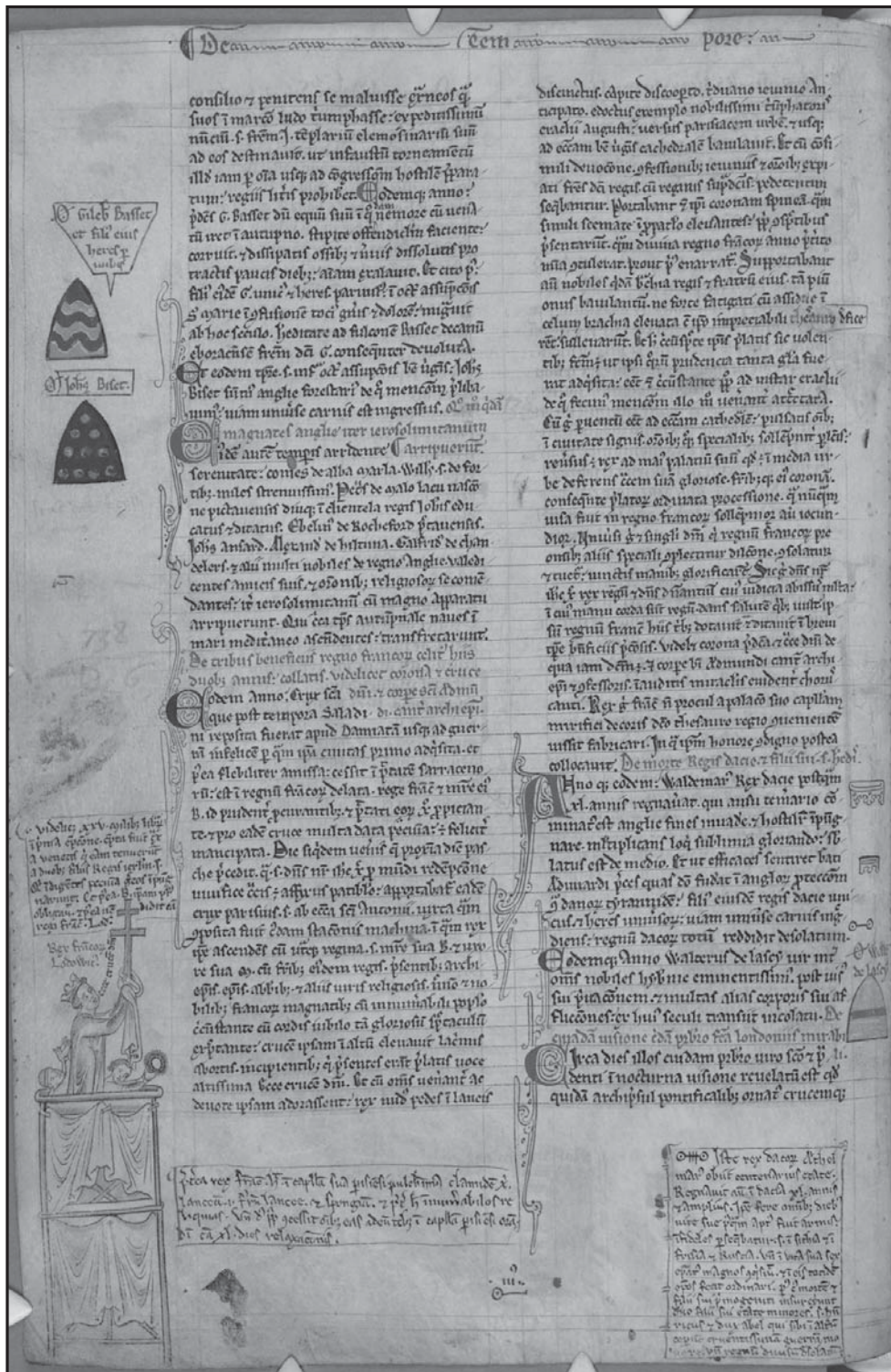

Fig. 1: Matthew Paris: Chronica majora. Beretningen om Valdemar 2.s død findes nederst i anden kolonne ud for de to omvendte kroner. Matthews tilføjelser om Danmarks videre skæbne under Erik Plovpenning og Abel findes i nederste højre hjørne. Foto: Cambridge, Corpus Christi College Library, MS 16, fol. 142v, by permission of the Master and Fellows of Corpus Christi College.

sine oplysninger om, hvad der siden skete: Her er det Abel og Christoffer, der nævnes som Valdemars stridende sønner,⁸ sandsynligvis fordi Matthew i mellemtiden havde hørt om Eriks død, og hvordan Christoffer havde overtaget tronen i 1252.⁹

Matthew Paris' efterretninger om Valdemar 2. Sejr er blevet næsten fuldstændig oversat i dansk og engelsk historieforskning, og der har aldrig været foretaget noget forsøg på at efterprøve deres rigtighed. Frederick Schiern gav i 1858 en kortfattet henvisning til det i sit studie af Valdemar 4. Atterdags trusler imod England omkring 1359.¹⁰ Senest har Kurt Villads Jensen i *Danske korstog* fra 2004 skrevet, at der i midten af 1200-tallet „i England var [...] rygter om en dansk-mongolsk alliance for at erobre England“.¹¹ Der er ingen kildehenvisning, men Kurt Villads Jensen har i personlig kommunikation bekræftet, at oplysningen stammer fra samme sted i Matthew Paris *Chronica majora*, som er citeret ovenfor. Her må der imidlertid have sneget sig en misforståelse ind, for *Chronica majora* nævner intet om en alliance mellem Danmark og mongolerne. Matthews efterretninger fortjener dog større bevågenhed, idet de åbner muligheden for at kaste nyt lys over en del af Valdemar Sejrs regeringstid, der er meget dårligt belyst i de overleverede hjemlige kilder. Begivenhedsforløbet i både Saxo Grammaticus' og Sven Aggesens historiske værker stopper i 1186, og den tyske krønikeskriver Arnold af Lübecks beretninger ophører i 1209. For resten af Valdemar Sejrs regeringstid må vi nøjes med årbøgernes knappe begivenhedsskildringer, en stigende mængde af breve og de sparsomme historiske oplysninger overleveret i de danske landskabslove. Som den omfattende debat om formålet med Jyske Lov har vist, er det dog yderst vanskeligt at danne et sammenhængende billede af Valdemar 2.s regeringsførelse ud fra disse knappe oplysninger.¹² Denne

⁸ „Hic insidiabatur et comminabatur Angliae, non veritus incidere in formidabilem ultionem sancti edwardi regis et Christi confessoris“, *Historia Anglorum*, bd. 3, s. 283.

⁹ *Chronica majora*, bd. 5, s. 223.

¹⁰ Frederick Schiern: „Om en paatænkt Landgang i England af Kong Valdemar Atterdag i Forening med de Franske“, *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1858, s. 331-71, 340.

¹¹ John H. Lind, Carsten Selch Jensen, Kurt Villads Jensen & Ane L. Bysted: *Danske korstog – krig og mission i Østersøen*, København 2004, s. 285. Jeg er Kurt Villads Jensen og Ane Bysted taknemmelig for at have besvaret mine forespørgsler herom.

¹² Som introduktioner til en omfattende debat, se Michael H. Gelting: „Skånske lov og Jyske Lov: Danmarks første kommissionsbetænkning og Danmarks første retsplejelov“, i Henrik Dam, Lise Dybdahl og Finn Taksø-Jensen (red.), *Jura & Historie. Festskrift til Inger Dübeck som forsker*, København 2003, s. 43-

artikel skal derfor undersøge, hvorvidt Matthew Paris' oplysninger er troværdige.

Matthew Paris beretning er blandt andet interessant, fordi den synes at stride imod en udbredt forestilling om den politiske horisont i Valdemartidens Danmark. Efter Knud 4. den Helliges mislykkede planer om et Englandstogt i 1085 havde danskerne for størstedelen koncentreret deres militære ambitioner om Østersøen, herunder, men ikke udelukkende, kampene mod de hedenske vendere og estere. At det var i syd og øst, at Valdemarerne koncentrerede deres militære anslag, er utvivlsomt, men det er også blevet hævdet, at dette afsede et omfattende skift i den religiøse og politiske kultur. Ifølge Kurt Villads Jensen markerede Knud den Helliges fejlslagne invasionsplaner i 1085 enden på danskernes ambitioner i vest: „Danish kings expanded militarily elsewhere but seem to have given up England“. Dette forklares med korstogenes indflydelse, som „made it more difficult for Danes to wage war against Christian England when they actually lived next to heathen Wends in the Baltic. Whatever the explanation is, the picture is clear: from 1100 Denmark was oriented only towards the East“.¹³ Dette billede er dog ikke længere helt så klart. Thomas Heebøll-Holm har henledt opmærksomhed på en beretning i en fortsættelse af Sigebert af Gembloux's *Chronicon sive Chronographia*. Ifølge denne havde Erik 3. Lam gennemført en lidet succesfuld invasion af England i 1138 med den begrundelse, at hans „forgængeres nedarvede retskrav (*antecessorum hereditario iure*)“ og Danmark og Englands nære forbindelser over Nordsøen gav ham et bedre krav på den engelske krone end Vilhelm Erobrerens dattersøn, Stephen af Blois.¹⁴ I 1190'erne var det danske krav på England og muligheden for en dansk invasion heraf blevet bragt i spil i forhandlingerne om Filip 2. af Frankrigs æg-

80; Per Andersen: *Rex imperator in regno suo: Dansk kongemagt og rigslovgivning i 1200-tallets Europa*, Odense 2005; Helle Vogt: „Regional or Central? Legislation and Law in Thirteenth-Century Denmark“, i Kerstin Hundahl, Lars Kjær og Niels Lund (red.), *Denmark and Europe in the Middle Ages, c. 1000-1525*, Farnham 2014, s. 203-14.

¹³ Kurt Villads Jensen: „The Blue Baltic Border of Denmark in the High Middle Ages: Danes, Wends and Saxo Grammaticus“, i David Abulafia og Nora Berend (red.), *Medieval Frontiers: Concepts and Practices*, Aldershot 2002, s. 177. Samme uddrag er citeret og diskuteret i Thomas K. Heebøll-Holm: „When the Lamb Attacked the Lion: A Danish Attack on England in 1138?“, *Journal of Medieval Military History*, 13, 2015, s. 27-49, 28.

¹⁴ *Sigeberti Gemblacensis Chronographia*, udg. Ludwig Conrad Bethmann, MGH SS 6. Hannover 1844, s. 386, citeret og oversat af Heebøll-Holm: „When the Lamb Attacked the Lion“, s. 27.

teskab med Ingeborg af Danmark, Knud 6. og Valdemar 2.s søster.¹⁵ Hvis Matthew Paris' beretning står til troende, fortsatte man i Danmark med at drømme om at genoprette det gamle Nordsøimperium til langt op i 1200-tallet, samtidig med at man førte korstog i Østersøen. For at kunne efterprøve Matthew Paris' oplysninger er det imidlertid nødvendigt at undersøge, både hvor godt informeret Matthew var om forholdene i Danmark, og hvorvidt hans beskrivelser af de danske kongers stormagtsdrømme stemmer overens med de informationer, der findes i andre samtidige kilder.

Matthew Paris og Danmark

Matthew Paris var benediktinermunk ved det rige kloster St Albans i det sydlige England. Han blev novice i klostret i 1217 og forblev der, bortset fra enkelte rejser, indtil sin død i 1259. Matthew var ikke desto mindre i intens kontakt med omverdenen: I sine historiske skrifter giver han detaljerede informationer om de gæster, der besøgte St Albans og bragte ham nyt udefra. Disse inkluderede Henrik 3., konge af England, samt flere andre medlemmer af hans hof, biskopper og abbeder samt diplomater fra udlandet. Alle disse informationer brugte Matthew Paris i sit livsværk, en samtidskrønike kaldet *Chronica majora*, påbegyndt ca. 1235 og fortsat indtil hans død. Navnet er passende: Den trykte udgave fra 1872-84 fylder 3.500 sider. Et mere sigende indtryk af omfanget af Matthew Paris' værker kan nås ved en anden udregning: Mellem 1236 og 1258 fylder hvert års begivenheder i snit 77 sider i den trykte udgave. Matthew Paris' informationer er desto mere værdifulde, fordi han opdaterede krøniken omtrent årligt, sandsynligvis på baggrund af udkast, han havde skrevet ned, så snart han modtog nye oplysninger.¹⁶ Matthew Paris' egen håndskrift af *Chronica majora* er bevaret, og man kan heri følge, hvordan han gik tilbage og rettede tidligere oplysninger eller tilføjede nye som i notitsen om Valdemar Sejrs sønner. Ud over *Chronica majora* forfattede Matthew Paris som nævnt også en række forkortede udgaver, historier om St Albans' abbeder og klostrets grundlæggere og en række helgenlevneder.

Matthew Paris er således en uhørt rig kilde til 1200-tallets begivenheder. Spørgsmålet om hans pålidelighed har derfor også været genstand for en del forskningsinteresse. De meget rige arkiver fra det engelske kancelli i perioden har gjort det muligt at efterprøve mange af Matthew Paris' informationer. Og disse undersøgelser har vist, at han var både velinformeret og omhyggelig i gengivelsen af de informatio-

¹⁵ Thomas K. Heebøll-Holm: „A Franco-Danish Marriage and the Plot against England“, *Haskins Society Journal*, 26, 2014, s. 249-68.

¹⁶ Vaughan: *Matthew Paris*, s. 8-10.

ner, han modtog.¹⁷ Matthew Paris var dog også optaget af moralsk og religiøst opbyggelige fortællinger.¹⁸ Når Matthew lader Edward Bekenderen stå bag Valdemar 2.s død, hænger det sammen med en af de mirakelhistorier, som blev fortalt om samme helgen. I Aelred af Rievaulx' *Vita Sancti Edwardi Regis et Confessoris*, som Matthew Paris havde oversat til fransk og illustreret få år tidligere, ca. 1136,¹⁹ berettes det, hvordan Edward Bekenderen en dag modtog en vision under gudstjenesten. Her så han, at danskerne havde samlet hær og flåde for at invadere England. Just som flåden var gjort klar til afsejling, var den danske konge imidlertid ved Guds dom snublet og faldet i havet, hvor han druknede.²⁰ At Valdemar nu blev udsat for en lignende straf, var en meget opbyggelig historie, der bekræftede, at Gud og Englands helgener stadig værnede om riget.

Lighedspunkterne mellem Valdemar Sejrs skæbne i *Chronica majora* og den unavngivne danske konge i Edward Bekenderens helgenlevned kalder på metodisk agtpågivenhed. Fordommen om den overtroiske middelalderlige munkehistoriker har netop været, at han var alt for villig til at lade religiøse eksempler influere på, hvordan han forstod og fremstillede samtidige begivenheder. Dette stereotype billede passer dog særdeles dårligt på Matthew Paris, hvis interesse i moralske eksempler tværtimod drev ham ud i mere omhyggelig empirisk reportage. Matthew var interesseret i mirakler og de moralske og religiøse indsigter, der kunne udledes af historiens gang, men han var også bevidst om, at han ikke altid havde de nødvendige informationer for

¹⁷ D.A. Carpenter: „Matthew Paris and Henry III's Speech at the Exchequer in October 1256“, i D.A. Carpenter (red.), *The Reign of Henry III*, London 1996, s. 137-50; D.A. Carpenter: „Chronology and Truth: Matthew Paris and the *Chronica Majora*“, i James Clark (red.), *Matthew Paris. Monk, Historian, Artist*, under udgivelse. Tilgængelig på <http://www.finerollshenry3.org.uk/redist/pdf/Chronologyandtruth3.pdf> (10/05/2017).

¹⁸ Björn Weiler: „Matthew Paris on the Writing of History“, *Journal of Medieval History*, 35, 2009, s. 254-278; Lars Kjær: „Matthew Paris and the Royal Christmas: Ritualised Communication in Texts and Practice“, i J. Burton, P. Schofield and B. Weiler (red.), *Thirteenth-Century England XIV*, Woodbridge 2013, s. 141-54.

¹⁹ Se D.A. Carpenter: „King Henry III and Saint Edward the Confessor: The Origins of the Cult“, *English Historical Review*, 122, 2007, s. 865-91, 886 og P. Binski: „Reflections on *La estoire de Seint Aedward le rei*: Hagiography and Kingship in Thirteenth-Century England“, *Journal of Medieval History*, 16, 1990, s. 333-50.

²⁰ Aelred af Rievaulx: *Vita Sancti Edwardi regis et confessoris*, k. 9, i J.P. Migne (udg.): *Patrologia Latina*, 221 bind, Paris 1844-64, bd. 195, kolonne 749; Matthew Paris: *La estoire de Seint Aedward le Rei*, udg. Kathryn Young Wallace, London 1983, l. 1305-68, s. 37-9.

Fig. 2: Det eneste bevarede håndskrift med Matthew Paris: *La Estoire de Seint Aedward le Rei*. I billedets venstre halvdel ses St Edward Bekenderen og hans præster løfte deres hænder i bøn. Samtidig, i billedets højre del, ses den danske konge, bærende et skjold med de berygtede daneøkser som våbenmærke, styrt i havet fra sit skib. Foto: Cambridge, University Library, MS Ee.3.59, f. 12r., reproduced by kind permission of the Syndics of Cambridge University Library.

at kunne konkludere om disse.²¹ Når ny information blev tilgængelig, opdaterede han også sine konklusioner.²²

Lige meget hvor optaget Matthew Paris end var af at viderebringe korrekte oplysninger, har han været prisgivet sine kilder.²³ Hvor godt stillet var munken fra St Albans for at opnå korrekte oplysninger om begivenheder på den anden side af Nordsøen? Selvom 1000-tallets tætte politiske bånd mellem Danmark og England blev brudt efter 1066, var der stadig en konstant strøm af mennesker og nyheder hen over Nordsøen. Danske købmænd besøgte de engelske havne, og deres behov for officiel beskyttelse og tilladelser bragte dem også i kontakt med hoffet.²⁴ Danske klerke studerede ved engelske skoler, og engel-

²¹ Se især Carpenter: „Chronology and Truth“.

²² Se f.eks. *Chronica majora*, bd. 5, s. 111-12, 118, 347 og B. Weiler: „History, Prophecy and the Apocalypse in the Chronicles of Matthew Paris“, *English Historical Review* (under udgivelse).

²³ Se Sophia Menache: „Tartars, Jews, Saracens and the Jewish-Mongol 'plot' of 1241“, *History*, 81, 1996, s. 319-42.

²⁴ *Diplomatarium Danicum, 1211-1223*, udg. Niels Skyum-Nielsen, København 1957, nr. 170, 195, 215, s. 224-5, 248, 271; *Diplomatarium Danicum, 1224-1237*, udg. Niels Skyum-Nielsen, København 1979, nr. 13, 18, 20-21, 24, 28, 60-61, s. 18, 38, 40, 43, 45, 79, 80; *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, udg. Niels Sky-

ske klerke og munke fandt plads i den danske kirke og kongelige administration.²⁵ Det er netop fra sådanne, at Matthew ser ud til at have fået sin viden om danske begivenheder.

I *Liber Additamentorum* (ca. 1247-59), et supplement til *Chronica majora*, hvor Matthew Paris inkluderede yderligere historier, breve og andre dokumenter, indførte han en anden historie fra Danmark. Den beskrev, hvordan hans klostres skytshelgen, Sankt Albans relikvier i forgangne tider var blevet stjålet af danskere, og hvordan de siden var blevet reddet tilbage til St Albans.²⁶ Sankt Albans relikviers historie var en prekær sag for klostret, der var involveret i en bitter strid med klostret i Ely, der påstod at besidde de samme relikvier. Blandt andet derfor gav Matthew en detaljeret redegørelse for, hvem de „pålidelige og vise mænd (*viris fidelibus et dicretis*)“, der havde viderebragt ham disse oplysninger fra Danmark, var.²⁷ Det drejede sig om en gruppe mænd, der var født og opvokset i omegnen af St Albans, og som havde boet i Danmark i mange år og gjort tjeneste ved Valdemar 2.s hof: Odo, der havde været samme konges klerk og skatmester (*theasaurio et trapezita*), den „uforlignelige guldsmed (*aurifabro incomparabili*)“, Johannes af St Albans, og Johannes' søn, Nicholas af St Albans, der havde været møntmester under Valdemar 2. og sidenhen udførte samme opgave for Henrik 3. af England.²⁸ Både Johannes og Nicholas var, ligesom Matthew Paris, særligt hengivne til St Albans. Johannes havde

um-Nielsen & Herluf Nielsen, København 1990, nr. 101-2, s. 97-98. Se Nils Hybel & Bjørn Poulsen: *The Danish Resources c. 1000-1550: Growth and Recession*, Leiden 2007, s. 356-357.

²⁵ Paul Gazzoli: „Anglo-Danish Connections and the Origins of the Cult of Knud“, *Journal of the North Atlantic*, 4, 2013, s. 69-76; Mia Münster-Swendsen: „Educating the Danes: Anglo-Danish Connections in the Formative Period of the Danish Church, c. 1000-1150“, i Jón Viðar Sigurdsson og Thomas Småberg (red.), *Friendship and Social Networks in Scandinavia, c. 1000-1800*, Turnhout 2013, s. 153-73. Se også bidragene i Mia Münster-Swendsen, Thomas K. Heebøll-Holm, Sigbjørn Olsen Sønnesyn (red.): *Historical and Intellectual Culture in the Long Twelfth Century: The Scandinavian Connection*, Turnhout 2016.

²⁶ Beretningen er trykt i *Gesta abbatum monasterii Sancti Albani*, udg. Henry Thomas Riley, 3 bind, London 1867-69, bind 1, s. 12-19. Se Björn K.U. Weiler: „Matthew Paris in Norway“, *Revue Bénédictine*, 122 (2012), s. 153-182, 174 og samme: „Historical Writing and the Experience of Europeanisation: The View from St Albans“, i John Hudson and Sally Crumplin (red.) *„The Making of Europe“: Essays in Honour of Robert Bartlett*, Leiden 2016, s. 205-43.

²⁷ Mark Hagger: „The *Gesta Abbatum Monasterii Sancti Albani*: Litigation and History at St. Albans“, *Historical Research*, 81 (2008), s. 373-98.

²⁸ *Gesta abbatum monasterii Sancti Albani*, bd. 1, s. 19, se Jørgen Steen Jensen: „Nicholas af Saint Albans - Valdemar Sejrs engelske mønt- og pengemand gennem 30 år“, *Nordisk Numismatisk Unions medlemsblad*, 2005, s. 58-62.

fremstillet det skrin, der husede martyrens relikvier, og hans søn havde skænket St Albans en kostbar juvelbesat ring.²⁹ Matthew Paris' forbindelse med denne familie stak sandsynligvis dybere end et enkelt møde. Matthew Paris var selv guldsmed, og hans interesse for kunsthåndværk skinner igennem i flere passager i hans værker.³⁰ Matthew har således delt både landsdel, håndværk og en hengivenhed for St Alban, med denne familie.³¹ Dertil havde Matthew også, ligesom Johannes og hans søn, taget turen over Nordsøen. 1248-49 visiterede Matthew et benediktinerkloster i Norge, en rejse, der også bragte ham i audiens hos kong Haakon 4. Haakonsson.³²

Det engelske kancellis arkivalier uddyber Matthews oplysninger om en af hans informanter. Nicholas af St Albans optræder første gang i det engelske kildemateriale i 1237, hvor han erhvervede sig de vigtige poster som møntmester i London og Canterbury.³³ Nicholas tjente også Henrik 3. som guldsmed, hvor han trådte i sin faders fodspor i arbejdet på et helgenskrin for Thomas Becket og gjorde tjeneste ved the Exchequer.³⁴ Arkivalierne indikerer således, at det netop var i årene op til 1240, at i hvert fald en af disse mænd vendte hjem til England. Det er muligt, at det netop var fra disse højtplacerede mænd med forbindelser til St Albans, at Matthew indhentede sine oplysninger om Valdemar 2.s trusler imod England.³⁵ Under alle omstændigheder havde Matthew altså mulighed for at få be- eller afkræftet sine oplysninger om forholdene i Danmark. Det er på den baggrund også interessant, at Matthew bibeholdt oplysningerne om Valdemar Sejrs invasionsplaner i sine senere værker.

Endnu mere interessant er det, at Matthew tilsyneladende ikke stod alene med sin angst for udviklingen i Danmark. Det engelske kancellis arkivalier viser en pludselig opblomstring i interesse for Danmark i 1240. Henrik 3. havde været i kontakt med Danmark i begyndelsen af sin regeringstid: I august 1222 havde han modtaget et sendebud fra Valdemar 2.s ærke diakon Bjørund, som Henrik bevilligede fem

²⁹ *Chronica majora*, bd. 8, s. 384; Weiler: „Historical Writing and the Experience of Europeanisation“, s. 208.

³⁰ Vaughan: *Matthew Paris*, s. 20.

³¹ Se Florence McCulloch: „Saints Alban and Amphibalus in the Works of Matthew Paris: Dublin, Trinity College MS 177“, *Speculum*, 56 (1981), s. 761-785.

³² Se Weiler: „Matthew Paris in Norway“.

³³ *Close Rolls of the Reign of Henry III preserved in the Public Record Office, 1234-37*, London 1902-38, s. 477.

³⁴ Ron Churchill: *Mints, Moneyers and other Mint Officials during the reign of Henry III*, London 2012, s. 36-7.

³⁵ Weiler: „Historical Writing and the Experience of Europeanisation“, s. 209.

mark til dennes hjemrejse. Samme sendebud fik også gaver med: et guldspænde og et bælte, som han skulle overbringe Valdemar 2.³⁶ I 1228 modtog Henrik 3. igen et sendebud ved navn Simon fra Valdemar, som modtog en enkelt mark i gave.³⁷ De næste 12 år er der ingen spor af kontakt mellem de to konger, men så pludselig i 1240 nævnes Danmark igen, og nu var det for første gang Henrik 3., der sendte sine mænd til Danmark. Den 18. juli 1240 udstedte Henrik et brev til sine fogeder i havnebyen Yarmouth, Norfolk, på den engelske østkyst. De skulle gøre et skib klar til en rejse til Danmark for kongens sendebude Geoffrey, søn af Guy, og Adam af Conteshalia.³⁸ Det er muligt, at fogederne i Yarmouth ikke kunne levere et passende skib, for en uge senere udgik en befaling til fogederne i Dunwhich, Suffolk, ligeledes på østkysten, om at gøre et skib klar til en sendefærd til Danmark.³⁹ I december var der igen aktivitet. Den 15. december udstedte Henrik 3. et brev til Bartholomey af Howden, der sendtes til Danmark og Saksen som kongens sendebud og for at købe jagt fugle til kongens brug.⁴⁰ Befalingen er usædvanlig af en række grunde: Henrik 3. sendte normalt ikke mænd uden for England for at købe falke, men erhvervede dem fra markeder i England. Det var desuden yderst sjældent, at han udstedte ordrer herom i vinterhalvåret, uden for den sædvanlige jagtperiode.⁴¹ Sejlads over Nordsøen i den sidste halvdel af december måned

³⁶ *Diplomatarium Danicum, 1211-1223*, udg. Niels Skyum-Nielsen, nr. 206-7, s. 262-3, se *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 178, s. 162.

³⁷ *Diplomatarium Danicum, 1224-1237*, nr. 74, s. 98.

³⁸ *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 43, s. 39-40; *Calendar of Liberate Rolls, 1226-1240*. London 1916, s. 483.

³⁹ *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 45, s. 41; *Calendar of Liberate Rolls, 1226-40*, 483.

⁴⁰ *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 63, s. 61, *Calendar of Patent Rolls, 1232-47*, London 1906, s. 240.

⁴¹ Henrik 3.s befalinger om falke forekom næsten alle mellem marts og september: *Patent Rolls, 1216-1225*, London 1901, s. 332; *Calendar of Patent Rolls 1232-1247*, London 1906, s. 231, 258, 511; *Calendar of Patent Rolls, 1247-1258*, London 1908, s. 47, 73, 105, 145, 221, 525; *Calendar of Patent Rolls, 1258-1266*, London 1910, 84; *Calendar of Patent Rolls, 1266-1272*, London 1913, s. 50, 51, 723. *Calendar of Liberate Rolls, 1226-1240*, s. 341, 384, 428 (November); *Calendar of Liberate Rolls, 1240-1245*, London 1930, s. 40, 138, 185, 190; *Calendar of Liberate Rolls, 1251-1260*, London 1959, s. 52; *Calendar of Liberate Rolls, 1267-1272*, London 1964, s. 179. Enkelte blev udstedt så sent som november, alle angående køb af falke i England, *Calendar of Liberate Rolls, 1240-1245*, s. 10; *Calendar of Liberate Rolls, 1251-1260*, s. 342, 533. Jeg har kun fundet tre andre eksempler på ordrer om falke udstedt i vintermånederne, alle om køb ved markeder i England, *Calendar of Patent Rolls, 1247-1258*, s. 86; *Calendar of Liberate Rolls, 1240-1245*, s. 211; *Calendar of Liberate Rolls, 1251-1260*, s. 346.

var ikke uhørt, men vidner dog om, at hans mission er blevet anset for særlig vigtig.⁴² Samlet giver disse omstændigheder indtryk af, at Bartholomey ud over at indkøbe falke også har haft mere presserende opgaver. Omrejsende købmænd blev middelalderen igennem ofte brugt til indsamling af efterretninger, og Bartholomeys mission kan således også have involveret undersøgelser af forholdene i Danmark.⁴³ Endelig, 30. januar, beordrede Henrik 3., at 15 pund skulle fraregnes i borgerne i Dunwichs gæld til kronen „for den tjeneste, de nylig har gjort os ved en sendefærd til Danmarks egne“.⁴⁴ I 1240 udsendte Henrik således mindst to missioner til Danmark efter de forgangne 24 år at have været tilfreds med at modtage budbringere fra Danmark. Heller ikke i de resterende 32 år af hans regeringstid efter 1240 finder vi nogen informationer om budbringere sendt fra England til Danmark.⁴⁵

Den pludselige opblomstring af interesse for Danmark var sandsynligvis forbundet til de rygter om en forestående invasion, der ifølge Matthew Paris spredtes i England det år. Budbringere ville give Henrik 3. mulighed for at efterprøve rygterne om danskernes planer. Henrik 3. kan have hørt om Valdemar 2.s trusler gennem de samme mænd, som fortalte Matthew Paris historier fra Danmark. Som vi har set ovenfor, fandt Nicholas af St Albans en plads ved det engelske hof netop omkring 1240. Matthew Paris viser andetsteds, at de historier, som Nicholas bragte hjem til England, blev delt ved hoffet. Således havde Edward af Westminster, en af Henrik 3.s mest betroede rådgivere, også hørt historierne om hjemtagelsen af St Albans relikvier og bekræftede Odo, Nicholas og hans faders historie over for Matthew.⁴⁶ Sammenholdes Matthew Paris' efterretninger med oplysningerne fra de engel-

⁴² Jeg er Susan Raich taknemmelig for at svare på mine spørgsmål om søfart i England i denne periode.

⁴³ J.R. Alban og C.T. Allmand: „Spies and Spying in the Fourteenth Century“, i *War, Literature and Politics in the Late Middle Ages*, red. C.T. Allmand, Liverpool 1976, s. 73-101; Philippe Contamine: *War in the Middle Ages*, ovs. Michael Jones, Oxford 1984, s. 226.

⁴⁴ „pro seruicio quod nuper nobis fecerunt mittendo ad partes Dacie“, *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 68, s. 63-4, *Calendar of Liberated Rolls, 1240-45*, s. 27.

⁴⁵ *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 178, s. 162. 1245 modtog han på ny en budbringer fra Danmark.

⁴⁶ *Gesta abbatum monasterii Sancti Albani*, bd. 1, s. 19; R. Kent Lancaster: „Artists, Suppliers and Clerks: The Human Factors in the Art Patronage of King Henry III“, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 35, 1972, s. 81-107, 96-97.

ske arkivalier, ser det altså ud til, at der virkelig har været alvorlige bekymringer om Valdemar 2.s intentioner også ved det engelske hof.

Matthews konkrete oplysninger om, at en dansk flåde sejlede østpå i 1240, kan sandsynliggøres ved sammenligning med andre kilder. Den 14. december 1240 udstedte pave Gregor 9. et brev, hvori han bemyndigede ærkebiskop Uffe af Lund og hans biskopper til at prædike et korstog imod afgudsdyrkerne, som havde angrebet de kristne i Estland.⁴⁷ Som Iben Fønnesberg-Schmidt har påpeget, er brevet sandsynligvis blevet udstedt som respons på nødråb fra Estland. Disse må være nået til Danmark tidligere samme år, og det er muligt, at det var de danske biskopper, der gjorde paven opmærksom på denne udvikling.⁴⁸ At der vitterligt blev sendt en dansk hærstyrke mod øst samme år, nævnes også af den noget senere *Livlandske krønike*. Denne beretter om et korstog mod Novgorod, der stod svækket efter de mongolske invasioner, i slutningen af 1240. Iblandt deltagerne i korstoget var den danske konges mænd, der bidrog med en „prægtig skare“ til det fejlslagne felttog.⁴⁹

Vore foreløbige undersøgelser har således vist, at Matthew Paris' efterretninger var mere end blot løse rygter. Hans informationer om de faktiske begivenheder i 1240 stemmer overens med, hvad andre kilder har at berette. Han havde informanter med gode forbindelser til det danske hof, og hans bekymringer blev sandsynligvis delt af Henrik 3. Det næste spørgsmål er, hvorvidt Matthews oplysninger om, at Valdemar 2. havde fremsat trusler mod England, kan sandsynliggøres eller afvises på baggrund af det danske kildemateriale.

Mindet om England

England og den ære og rigdom, som fortidens danske konger og helte havde vundet her, spillede en central rolle i de historier, der floredede ved Valdemarernes hof. Saxo Grammaticus, der færdiggjorde sin historie ca. 1208 og dedikerede den samlet til ærkebiskop Anders Sunesen og Valdemar Sejr, beretter om Harald Hårderåde – den sidste skandinaviske konge, der havde gennemført en større invasion af England. Disse historier blev også genfortalt ved hoffet: Valdemar 1. ejede den rustne kniv, med hvilken Harald efter sigende havde dræbt en drage i Konstantinopel. Saxo fortæller at:

⁴⁷ *Diplomatarium Danicum*, 1238-1249, nr. 62, s. 59-61.

⁴⁸ Iben Fønnesberg-Schmidt: *The Popes and the Baltic Crusades, 1147-1254*, Leiden 2007, s. 208-9.

⁴⁹ *Livländische Reimchronik*, udg. Leo Meyer, Hildesheim 1876, l. 2082, s. 48; Lind, Jensen, Jensen og Bysted: *Danske korstog*, s. 280.

Kong Valdemar, der elskede at høre om gamle begivenheder og fortælle dem videre, viste ofte denne kniv frem for venner og bekendte.⁵⁰

Størst interesse blev dog de danske kongers bedrifter i England til del. I *Gesta Danorum* bliver intet andet land uden for Norden nævnt så ofte eller diskuteret så indgående som England/Britannien.⁵¹ Saxos historier om danernes bedrifter her er detaljerede, morsomme (altid på englænderne og briterne bekostning) og fulde af moralske lærestykker (hvori danskerne altid er på dyderne side). Som en rød tråd igennem disse fortællinger løber de danske kongers retfærdige krav på den engelske trone. Dette legitimeres på talrige måder: De danske konger var for det første nært beslægtede med det engelske kongehus. I første bogs indledende kapitler introducerer Saxo brødrene Dan og Angel, den første af de to blev stamfader til den danske kongeslægt, mens den anden blev stamfader til anglerne, som senere erobrede Britannien og gav øen deres navn, altså England.⁵² Denne relation var særlig vigtig, fordi mandslinjen af den gamle angelsaksiske kongeslægt som bekendt var døet ud efter nederlaget i 1066.⁵³ Her lå en slet skjult pointe om, at de danske konger derfor nu var de rette arvinger til England. Dette blev understreget i Saxos beskrivelse af begivenhederne efter slaget ved Hastings. Efter nederlaget flygtede Harold Godwinsons to sønner og datter til Danmark, hvor Svend Estridsen tog godt imod dem og sørgede for et ægteskab mellem Harolds datter og en russisk fyrst Valdemar:

Han blev senere, gennem en datter, bedstefar til en fyrste i vor tid – en arving, ikke alene til hans blod, men også til hans navn. Sådant flød det britiske og det østlige blod sammen i vores konge så den forenede linje blev en pryde for begge folk.⁵⁴

⁵⁰ „Hunc cultellum Waldemars rex res gestas cognoscendi ac referendi cupidissimus rubigne exesum uixque secandi sufficientem ministerio familiaribus saepe monstrabat“, *Saxo Grammaticus Gesta Danorum*, udg. Karsten Friis-Jensen, ovs. Peter Zeeberg, København 2005, 11.3.1, bd. 2, s. 10-11.

⁵¹ Jeg er Kasper H. Andersen taknemmelig for at have gjort mig opmærksom på Saxos interesse for Norge og Sverige.

⁵² *Gesta Danorum*, 1.1.1-3, bd. 1, s. 86.

⁵³ Den sidste arving Edgar Ætheling var død ca. 1126, se N. Hooper: „Edgar the Ætheling: Anglo-Saxon Prince, Rebel and Crusader“, *Anglo-Saxon England*, 14, 1985, s. 197-214.

⁵⁴ 'Eidem posmodum nostri temporis dux, ut sanguinis, ita et nominis haeres, ex filia nepos obuenerit. Itaque hinc Britannicus, inde Eous sanguis in salutarem nostri principis ortum confluens communem stirpem duarum gentium ornam-

De slaviske folk langs Østersøen var allerede begyndt at anerkende Valdemarerne som deres retmæssige fyrster: Englænderne burde gøre det samme. Valdemarerne blev således fremstillet som de naturlige arvtagere til både den første angelsaksiske konge, Angel, og den sidste, Harold Godwinson.

Det danske krav blev yderligere underbygget gennem de mange traktater, hvorved englænderne havde anerkendt de danske kongers ret. I g. Bog hævder Saxo, at Tyra Danebod, Gorm den Gamles dronning, var datter af den engelske kong Æthelred. Da Gorm og Tyras sønner senere plyndrede deres morfaders rige, blev den engelske konge så imponeret over sine danske børnebørns virkelyst, at han tilsidesatte sin egen søn og gjorde de danske kongesønner til sine arvinger.⁵⁵ Dette gav Gorms søn Harald Blåtand et „særdeles stærkt juridisk krav“ på den engelske trone.⁵⁶ Dette juridiske krav blev yderligere underbygget, da Æthelreds søn og sønnesøn, Æthelstan og Edward, den ene efter den anden indgik aftale (*pactum*) med henholdsvis Svend Tveskæg og Knud den Store og anerkendte dem som deres arvtagere.⁵⁷ Da danskerne underlagde sig England under Svend Tveskæg og Knud den Store, var det således ikke som illegitime erobrere, men som Haralds og Æthelreds retmæssige arvinger.

Saxo lagde ikke skjul på, at disse aftaler var blevet indgået af angst for danskernes overlegne styrke og tapperhed. Igen og igen viser Saxo i den første halvdel af *Gesta Danorum*, hvordan Valdemarernes forgængere havde erobret Britannien/England i ærlig kamp og også derfor havde et legitimt krav på det. I hvert af disse sammenstød havde briterne og englænderne gjort sig selv til skamme gennem deres syndige og kyniske brug af løgn og manipulation. Både Amled og Frode Fredegod blev indbudt til gilder, hvor englænderne planlagde at forråde dem og angribe de uvidende danskere. Takket være deres styrke og snarrådighed sejrede danskerne dog alligevel begge gange.⁵⁸ Det var med de samme midler, at Harold Godwinson endelig fravristede danskerne magten over England. Efter Hardeknuds død lod Harold Godwinson angiveligt danskerne i England invitere til gilder, og

entum effecit.’ *Gesta Danorum*, 11.6.3, bd. 2, s. 16-17. Se Timothy Bolton: „English Political Refugees at the Court of Sveinn Ástríðarson, King of Denmark (1042-76)“, *Mediaeval Scandinavia*, 15 (2005), s. 17-36.

⁵⁵ *Gesta Danorum*, 9.11.2, bd. 1, s. 616-617.

⁵⁶ „iuris uiribus“, *Gesta Danorum*, 10.1.3, bd. 1, s. 623-623.

⁵⁷ *Gesta Danorum*, 10.12.6, 14.4, bd. 1, s. 652, 656.

⁵⁸ *Gesta Danorum*, 4.1.19, 5.14.1-5, bd. 1, s. 248, 352-356. Se L. Kjær: „Druk, kongedrab og kongemagt i højmiddelalderens Danmark“, i K.H. Andersen og S. Pajung (red.): *Drikkekultur i middelalderen*, Aarhus 2014, s. 127-148.

„da vinen og søvnen havde overmandet dem, fik han dem alle sammen myrdet“.59 Endelig havde englændernes forræderiske planer båret frugt. Tabet af England, fastslog Saxo, var således ikke resultatet af ærlig kamp og påvirkede ikke de danske kongers ret til land:

Så i løbet af et øjeblik den nat endte danskernes ældgamle herredømme, som deres tapre forfædre havde været så lang tid om at opbygge. Og skæbnen gav os det aldrig senere tilbage. På den måde genvandt England ved en forbrydelse den selvstændighed det havde mistet af fejhed.⁶⁰

Fremstillingen af de danske kongers trefoldige krav på den engelske trone skal ses i forhold til Vilhelm Erobrerens og dermed også til de samtidige engelske kongers krav. Normannernes propaganda havde underbygget Vilhelms krav på England på samme måde, som Saxo gik til værks: Edward Bekenderens og Harold Godwinsons anerkendelse af Vilhelm som arving, erobrerens ret og i noget mindre grad Vilhelms slægtskab med Edward Bekenderen.⁶¹ I *Gesta Danorum* blev Vilhelms bedrifter reduceret til et opportunistisk overfald på England, der kun var succesrigt, fordi han benyttede sig af lejligheden til at angribe på samme tidspunkt som Harald Hårderåde.⁶²

Af alle Englands erobrere var det Knud den Store, hvis minde stod klarest. Om ham skrev Saxo, at

mens glemslens mørke og tidens rust har fortæret andres storhed, hviler Knuds anseelse på stadig omtale gennem lange tider, og derfor sætter den til stadighed nye frugter i mindet, for han var både from og tapper og drog lige så stor omsorg for troens udbredelse som for rigets.⁶³

⁵⁹ *Gesta Danorum*, 10.21.6, bd. 1, s. 686-9.

⁶⁰ „Ea nox paruulo temporis momento uetustam Danorum dominationem diuque maiorum uirtute elaboratum finuit imperium. Sed neque id postera nostris fortuna restituit. Ita Anglia dominandi ius ignauia perditum scelere recuperait“, *Gesta Danorum*, 10.21.6, bd. 1, s. 688-689.

⁶¹ George Garnett: *Conquered England: Kingship, Succession and Tenure, 1066-1166*, Cambridge 2007; David Bates: *William the Conqueror*, New Haven 2016.

⁶² „Eodem forte tempore Normannorum dux pari impetus diuersum insulae latus aggreditur“, *Gesta Danorum*, 10.6.2, bd. 1, s. 16-17.

⁶³ „Cumque aliorum splendorem ignorantiae obscuritas ac uetustatis rubigo perederit, huius decus longa famae usurpation subnixum perpetuis memoriae fructibus reuirescit. Siquidem sanctitate ac fortitudine instructissimus non minus religionem quam regnum proferre curae habuit.“ *Gesta Danorum*, 10.20.3, bd. 1, s. 682-3.

Saxos beskrivelse af Knuds stedsegrønne minde bekræftes af andre kilder. Hans samtidige Sven Aggesen beskrev Knud som en dansk Alexander den Store, hvis erobringer strakte fra „det yderste Thule til Grækernes imperium“. I sin *Lex castrensis* fremstillede han Knud 6. som Knud den Stores sande arvtager, der i samarbejde med Absalon havde genopdaget og genintroduceret den lov, som Knud den Stores angiveligt havde udstedt for sit hof.⁶⁴

Fra slutningen af 1100-tallet blev Knud den Store således fremført som et idealeksempel på den gode konge. Hertil føjede sig et yderligere eksempel, der bidrog til at cementere Englands plads i dansk historieskrivning. I 1085 havde Knud 4. samlet en flåde for at erobre England. Flåden deserterede imidlertid, og året efter blev Knud myrdet i Sankt Albani Kirke i Odense. I de helgenlevneder, der blev skrevet om Knud i de følgende årtier, blev hans Englandsplaner givet en central plads.⁶⁵ I den ældre *Passio sancti Canuti regis* blev Englandstoget fremstillet som led i Knuds forsøg på at frelse danskerne. Togtet ville ikke blot gengive englænderne deres frihed, men krigsdisciplinen ville også rense danskerne for skørlevned og dovenskab.⁶⁶ I Ælnoths lidt yngre fortolkning, *Gesta Swenomagni regis et filiorum eius et passio gloriosissimi Canuti regis et martyris*, blev England fremstillet som danskernes forjættede land, ligesom Israel havde været det for jøderne. Men ligesom jøderne under Moses var danskerne under Knud blevet utålmodige og indtagelsen af landet udsat.⁶⁷ Ælnoths værk var vidt udbredt i Danmark. Det var dedikeret til kong Niels og har således sandsynligvis også været kendt ved hoffet. Både *Passio* og Ælnoths værk blev anvendt i fremstillingen af liturgien for Knuds helligdage, men her blev pointen om England og Danmarks samhørighed yderligere underbygget. Her blev det således erindret, hvordan Knud den Hellige

for at folket skulle trænes udi dyd fremfor dovenskab, beordrede at en flåde skulle gøres klar til for at erobre England, som før-

⁶⁴ „ab ultima Thyle usque ad Grecorum imperium“, Sven Aggesen, *Lex castrensis*, kap. 1; *Historia brevis*, kap. 9, *Scriptores minores historiae Danicae mediæ ævi*, udg. M.C. Gertz. 2 bind. København 1917-22, bd. 1, s. 65, 67, 120-125. Se Mia Münster-Swendsen: „The Formation of a Danish Court Nobility: The *Lex castrensis sive curiae* of Sven Aggesen reconsidered“, i Sverre Bagge, Michael H. Gelting, Frode Hervik, Thomas Lindkvist og Bjørn Poulsen (red.), *Statsutvikling i Skandinavien i Middelalderen*, Oslo 2012, s. 257-279.

⁶⁵ Se K. Esmark: „Spinning the Revolt. The Assassination and Sanctification of an 11th-Century Danish King“, i H. Jensen (red.), *Rebellion and Resistance*. Pisa 2009, s. 15-31.

⁶⁶ *Vitae Sanctorum Danorum*, udg. M. Cl. Gertz, København 1908-12, s. 67.

⁶⁷ Smst., s. 96-101.

hen var faldet bort fra danskernes herredømme og siden var blevet besat af fremmede.⁶⁸

Gennem Knud den Helliges eksempel blev ideen om de danske kongers ret til England knyttet til kongehusets skytshelgen og hans kult. Gennem denne blev mindet om de danske kongers slægtskrav ikke blot bevaret, men forbundet med den kamp for religiøs og moralsk reform, der havde ledt til Knuds martyrium.⁶⁹

Valdemar 2. selv havde udvidet Knuds kloster i Odenses rettigheder i begyndelsen af sin regeringstid.⁷⁰ Hans to ældste sønner, Erik Plovpenning og Abel, garanterede også klostrets rettigheder i immunitetsprivilegier udstedt i faderens levetid. Hvornår det skete, kan ikke fastslås med sikkerhed, men det er sandsynligt, at det er foregået efter Abel var blevet myndig i 1236 og inden Valdemar 2.s død i 1241. Begge skøder brugte Valdemars som forlæg, men ændrede det – på samme vis – i en enkelt detalje, så faderens forbillede fremhæves. Dette er blevet tolket som tegn på, at skøderne blev udstedt omtrent samtidig.⁷¹ Kan vi heri ane en ceremoni, hvorved Valdemar 2. med sine ældste sønner har bekræftet sin families vedvarende støtte til Knud den Hellige og dennes kloster engang i den sidste halvdel af 1230'erne?

En anden kilde med direkte forbindelse til Valdemar 2.s hof indikerer en livlig interesse for Knud den Store og Knud den Hellige. I midten af 1200-tallet skrev en islandsk forfatter *Knýtlinga saga*, en beretning om de danske konger. Den anonyme forfatter er ofte blevet identificeret med Óláfr Þórðarson, der netop var ved Valdemar 2.s hof omkring 1240.⁷² Sagaen fortæller, at Óláfr havde været i kongens tjeneste

⁶⁸ „Et ud populus contra ignauiam virtuosum exercitium haberet, edixit, ut classis pararetur pro Anglia subiuganda, que a domino Danorum recesserat et tunc erat per extraneos occupata“, smst., s. 141.

⁶⁹ Om mindet om Knud som forkæmper for moralsk og religiøs reform, se L. Kjær: „Political Conflict and Political Ideas in Twelfth-Century Denmark“, *Viking and Medieval Scandinavia*, 13 (2017), s. 61-100, 74-5.

⁷⁰ *Diplomatarium Danicum, 1200-1210*, nr. 56, s. 118-20.

⁷¹ *Diplomatarium Danicum, 1224-1237*, nr. 148, 149, s. 196-202, særligt s. 201.

⁷² For introduktion til forskningen og argumenter for denne identifikation, se Lars Boje Mortensen: „A Thirteenth-Century Reader of Saxo's *Gesta Danorum*“, i L. Melve og S. Sønnensyn (red.), *The Creation of Medieval Northern Europe. Christianisation, Social Transformations, and Historiography: Essays in Honour of Sverre Bagge*, Oslo 2012, s. 346-355, 355. For Óláfrs karriere, se Gísli Sigurðsson: „Óláfr Þórðarson hvítaskáld and Oral Poetry in the West of Iceland, c. 1250: The Evidence of References to Poetry in the Third Grammatical Treatise“, i M.C. Ross (red.), *Old Icelandic Literature and Society*, Cambridge 2000, s. 96-115, 97-98.

„og modtog megen kundskab af ham, og mange herlige fortællinger havde han fra ham“.73 Hvad der gør *Knýtlinga saga* interessant i denne sammenhæng, er, at Knud den Store og Knud den Hellige dominerer sagaens fremstilling af Danmarks historie. Knud den Stores regeringstid fylder 13 ud af sagaens 130 kapitler. Til sammenligning fylder Valdemar 1.s enekongedømme kun 11 kapitler.74 Valdemar fylder ellers proportionelt meget mere i *Gesta Danorum*, som sagaen med stor sandsynlighed har trukket på.75 Og hvilke kapitler! Sagaens beretning, illustreret med talrige skjaldekvad, præsenterer Knud som en ikke fejlfri, men på alle måder storslået hersker. Han er den kampriske, navnkundige sværdsvinger; den mægtigste af alle nordens konger. Fordi han tog England, det rigeste kongerige i Norden, blev han også den gavmilde af alle Danmarks konger.76

Knud den Hellige fylder endnu mere: 35 kapitler er tildelt hans regeringstid, hans ønske om at indtage England, som han har et „stærkt krav“ på, og hans martyrium.77 En ældre forskningstradition ville gøre *Knýtlinga saga* til et direkte udtryk for Valdemar 2.s historiesyn, fortalt af kongen selv og nedskrevet af sagaens forfatter. Det kan ikke længe opretholdes. Sagaen trak på andre tekster, og den centrale plads givet til Knud den Hellige kan være blevet inspireret af *Heimskringlas* lignende fremstilling af St Olav. Sagaen giver ikke desto mindre et vigtigt indblik i, hvordan Danmarks fortid blev fremstillet ved Valdemar 2.s hof af en forfatter, der sandsynligvis har haft nær kontakt med kongen.78

Beretningerne om danskernes succeser i vest demonstrerede deres tidligere status og gode aner. Men det har også været udfordrende materiale: Flere steder fremhæver Saxo, at danskernes bedrifter i England bragte dem langt større hæder end tilsvarende togter langs Østersøen. Saxo lader Knud den Store opøve sine evner i ungdommen i kampe med venderne, „som var mindre stærke“, før han vover at

73 *Knýtlinga saga*, i Bjarni Guðnason (udg.): *Danakonunga sögur*, Reykjavík 1982, kap. 127, s. 315, oversat Jens Peter Ægidius, *Knytlinge saga*, København 1977, s. 169.

74 Knud den Store behandles i *Knýtlinga saga*, kap. 8-20, s. 100-27, Valdemar 1. i kap. 116-27, s. 291-315.

75 For denne debat, se bidragene: Mortensen: „A Thirteenth-Century Reader“; Michael H. Gelting: „Saxo Grammaticus in the Archives“, i Melve og Sønnensyn (red.), *The Creation of Medieval Northern Europe*, s. 322-45.

76 *Knýtlinga saga*, kap. 8, 19, s. 100-106, 124-6, ovs. Ægidius, *Knytlinge saga*, s. 21, 34.

77 *Knýtlinga saga*, kap. 28-63, s. 145-200, om England se kap. 41, s. 163-4.

78 Mortensen: „A Thirteenth-Century Reader“.

forsøge at generobre England.⁷⁹ Forskellen mellem sejre i øst og vest er trukket endnu skarpere op i beskrivelsen af Knud 4.s ambitioner. Knud

blev opmærksom på at mens våbnene havde ligget uvirksomme hen, var danskernes ry blegnet siden hans grandonkels dage, og langsomt blev han grebet af en lyst til at genoplive fortiden. Han ville ligne ham, og hvis det skulle gøres til bunds, kunne han ikke nøjes med de udmærkelser, hans egne initiativer havde skaffet ham med sejrene over folkene mod øst, så nu satte han sig for at erobre England, som han burde have arvet, men som var gået tabt på grund af ulykkelige omstændigheder.

Igen understreges det, at danskerne ikke tabte England i krig, men på grund af uheld og forræderi. Knud var des mere motiveret, eftersom:

hans forfædre aldrig havde haft større berømmelse som krigere eller større besiddelser og rigdomme end dengang, de herskede over England, og at denne ene ø havde kastet større glans over dem end alt det bytte, de havde sikret sig i landene mod øst.

Disse „forbilleder kunne kun dumme og degenererede mennesker finde på at svigte“.⁸⁰ Så dristig en nedvurdering af værdien af sejre langs Østersøen har ikke nødvendigvis været velkommen hos Absalon eller Valdemarerne, der netop havde baseret deres status på vendertogterne. At Saxo alligevel skrev, som han gjorde, afspejler sandsynligvis, at det forekom højmiddelalderens danske elite selvindlysende og uangribeligt, at vikingernes erobringer i vest langt oversteg samtidens bedrifter. Da Sune Ebbesen i 1187 søgte at opildne de danske stormænd til at slutte sig til det tredje korstog, var det da også vikingernes plyndringer i Italien, Normandiet, England og Østersøen, han brugte som forbillede, snarere end sine egne og familiens bedrifter på vendertogterne.⁸¹ I den situation var det bedste, Saxo kunne gøre for sin velgører

⁷⁹ *Gesta Danorum*, 10.14.1, bd. 1, s. 654-55.

⁸⁰ „Tandem Danorum nomen armis in desidiis cadentibus a paterni auunculi temporibus obrutum animaduertenti nouandarum rerum cupido subrepsit. Utque eius animum certius repraesentaret, non contentus studia sua Orientalibus decorasse uictoriis Angliam infoelicitate amissam haereditatis duxit nomine repetendam. Recolebat enim bellicam maiorum gloriam cumque opibus imperii fines nullo magis quam Anglicis creuisse titulis maioremque eis ex unius insulae quam totius Orientis spoliis incessisse splendorem. A quorum imitatione deficere stolidi ac degeneris animi esse“, *Gesta Danorum*, 11.13.2, bd. 2, s. 46-47.

⁸¹ *Scriptores minores*, bd. 2, s. 466-7.

Absalon, at understrege, hvordan hans bedrifter som *pirata* i øst spejlede forfædrenes i vest.⁸²

Valdemar 2. delte sin faders og broders interesse i fortidens heltegerninger og søgte ligesom dem at fremstille sig selv som en værdig arvtager. Ud over kongens mange historier om gamle dage fortæller Óláfr Þórðarson i sin *Málskrúðsfræði* også om kongens store viden om runerne og deres betydning.⁸³ Saxo, *Knýtlinga saga* og liturgien og beretningerne om Knud den Hellige viser, hvor centralt mindet om England stod i den historiske bevidsthed i 1200-tallets Danmark. Som nævnt ovenfor var den samme ret til England ifølge samtidige kilder også blevet brugt i forhandlinger med Filip 2. Augustus under Valdemar 2.s bror, Knud 6.⁸⁴ På denne baggrund forekommer Matthew Paris' efterretning om, at Valdemar 2. selv „ofte“ talte om sin ret til den engelske trone, ikke usandsynlig.

Endnu en dansk kilde viser, at Valdemar 2. var interesseret i, hvordan gamle retskrav kunne bruges til at underbygge udvidelser af kronens ret netop i tiden omkring 1240. I november samme år sendte pave Gregor 9. svar på en forespørgsel fra Valdemar. Kongen havde udbedt sig pavens støtte til en plan om at tilbagekalde de afhændelser af krongods og rettigheder, som var foregået under hans forfædre til „alvorlig skade og tab for hans rige og hans kongelige hænder“.⁸⁵ Her var tydeligvis tale om et forsøg på at styrke kongens position indadtil, men kampagner for kronens rettigheder i ind- og udland kunne gå hånd i hånd. I generationen efter Valdemar 2. ser man i England under Edward 1. forsøg på både at tilbagekalde krongods og at gennemtvinge en accept af den engelske kronens overherredømme i Skotland, der netop blev søgt legitimeret med henvisninger til ældre historie.⁸⁶

Ved Valdemar 2.s hof var man yderst bevidst om, hvordan sådanne krav kunne legitimere krigsførelse. Det er velkendt, at Jyske Løvs fortæle er baseret på uddrag fra den indflydelsesrige samling af kanonisk

⁸² *Gesta Danorum*, 14.21.3, bd. 2, s. 244. Se Thomas K. Heebøll-Holm: „Between Pagan Pirates and Glorious Sea-Warriors: The Portrayal of the Viking Pirate in Danish Twelfth-Century Latin Historiography“, *Viking and Medieval Scandinavia*, 8 (2012), s. 141-170, 163.

⁸³ Óláfr Þórðarson: *Málhljóða- og málskrúðsrit. Grammatisk-retorisk afhandling*, udg. Finnur Jónsson, København 1927, kap. 4, l. 79-82, s. 29.

⁸⁴ Heebøll-Holm: „A Franco-Danish Marriage and the Plot against England“.

⁸⁵ *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 61, s. 58-9, oversat *Danmarks riges breve, 1238-1249*, udg. Niels Skyum-Nielsen & Herluf Nielsen, København 1990, nr. 61, s. 49.

⁸⁶ Alice Jane Taylor: „Recalling Anglo-Scottish Relations in 1291: Historical Knowledge, Cultural Memory and the Edwardian inquests“, *Thirteenth-Century England*, 16 (under udgivelse).

ret, *Decretum Gratiani*.⁸⁷ I særdeleshed gjorde fortalen stor brug af Gracians lange *Causa 23*.⁸⁸ Denne behandlede under et spørgsmålet om, hvorfor og under hvilke omstændigheder det var legitimt for fyrster og deres tjenere at bruge vold i retshåndhævelse såvel som i krig. I begge tilfælde skulle voldens formål være at straffe *inuria*, dvs. krænkelser af andres rettigheder.⁸⁹ Vi er her tilbage ved Kurt Villads Jensens spørgsmål om, hvordan krig mod andre kristne kunne legitimeres i 1100- og 1200-tallet. De samme lovtekster, der legitimerer kongen og stormændenes forsvar af loven, kunne bruges til at legitimere et angreb på England. De danske kongers krav herpå var nemlig ikke, ifølge de danske tekster fra perioden, blot baseret på løse historier om fordums storhed, men på et „særdeles stærkt juridisk krav“ på den engelske trone.⁹⁰ Krig mod andre kristne kunne være både legitim og ærefuld, så længe man havde retten på sin side. Et var imidlertid at have retten på sin side og fremstille sig selv som arving til fortidens storhed, noget ganske andet var faktisk at gennemføre en invasion.

Invasionsplaner?

Det sidste spørgsmål, der skal behandles, er, hvorvidt der var konkrete planer for en invasion i begyndelsen af 1240'erne. Omstændighederne var på mange måder gunstige. Henrik 3. var en af de svageste konger, der havde regeret England siden Vilhelm Erobrerens tid. Henriks fader Johan „uden Land“ havde tabt størstedelen af den engelske kronens besiddelser i Frankrig, og Henrik 3.s egne forsøg på at generobre dem 1224-27 og 1229-31 var endt i ydmygende nederlag. Fiaskoerne havde alvorligt skadet Henrik 3.s omdømme både i Frankrig, hvor han blev beskrevet som en svag konge omgivet af inkompetente, forræderiske kujoner, og i England.⁹¹ I 1237 havde parlamentet nægtet at godkende kongens ønske om nye skatter. Ifølge Matthew Paris' samtidige

⁸⁷ Niels Knud Andersen: „Kanonisk Rets Indflydelse paa Jyske Lov“, i E. Reitzel-Nielsen (red.), *Med Lov Skal Land bygges*, København 1941, s. 84-120.

⁸⁸ I sin gennemgang af Jyske Lovs fortale fandt retshistorikeren Ludvig Holberg, at 5 ud af de 15 sætninger, hvori han opdeler teksten, stammede fra *Causa 23*, Ludvig Holberg: *Dansk og fremmed Ret. Retshistoriske afhandlinger*, København 1891, s. 37-65.

⁸⁹ Se Frederick H. Russel: *Just War in the Middle Ages*, Cambridge 1975, s. 55-85, esp. 65.

⁹⁰ *Gesta Danorum*, 10.1.3, bd. 1, s. 623-3.

⁹¹ Se Björn K.U. Weiler: „Henry III Through Foreign Eyes – Communication and Historical Writing in Thirteenth-Century Europe“, i Björn K.U. Weiler & Ifor W. Rowlands (red.), *England and Europe in the Reign of Henry III (1216-1272)*, Aldershot 2002, s. 137-61, 138.

beretning var deres begrundelse, at det ville være skammeligt at spille penge på

en konge, som er så nem at lede på vildspor, som aldrig har fordrevet eller bortskræmt nogen af rigets fjender, selv ikke den svageste af dem, som aldrig har udvidet rigets grænser, men snarere ladet dem rulle tilbage og underlagt befolkningen fremmede herskere.⁹²

I sommeren 1240 blev Henriks position yderligere svækket, idet en række af rigets ledende baroner og jarler drog på korstog anført af Henriks broder, Rikard af Cornwall.⁹³ Det var Rikard, der havde ledt Henriks styrker i Frankrig i 1226, og han havde i modsætning til sin bror opnået et internationalt ry som en dygtig militær leder.⁹⁴ I 1238 hævdede pave Gregor 9. således, at Englands sikkerhed i ikke ringe grad afhang af Rikard, og opfordrede ham til at udsætte sit korstog.⁹⁵ Planerne for korstoget havde været længe undervejs, og det danske hof kan således have været bekendt med, at Henrik 3. netop dette år stod uden en af sine vigtigste støtter.

Fra et dansk perspektiv tegnede mulighederne for at hævde retten til den engelske krone sig bedre, end de længe havde gjort. Som vi så ovenfor, var muligheden for en dansk invasion af England dukket op i forhandlinger med Filip 2. i 1190'erne. John Baldwin har hævdet, at det næppe har været seriøst ment, idet en sådan invasion ville være umulig, så længe de engelske konger besad Normandiet.⁹⁶ Heebøll-Holm har fremført, at det danske aristokrati næppe var interesserede i et sådant togt, så længe der tilbød sig nemmere mål i Nordtyskland og langs Østersøen.⁹⁷ I 1240 var begge disse forhindringer i nogen grad faldet bort. England besad ikke længere Normandiet, og efter nederlaget ved Bornhöved i 1227 var Nordtyskland ikke længere et fristende alternativ, om end der stadig var muligheder langs Østersøen. Val-

⁹² „regem tam leviter seducibilem, qui nunquam unum ex inimicis regni, etiam minimum, repulit vel exterruit, nec fines regni unquam ampliavit, sed arcavit et alienis subjugavit“, *Chronica majora*, bd. 3, s. 381.

⁹³ Se Michael Lower: *The Barons' Crusade. A Call to Arms and its Consequences*, Philadelphia 2005.

⁹⁴ *Chronica majora*, bd. 3, s. 340, se også Lower: *Barons' Crusade*, s. 137.

⁹⁵ N. Denholm-Young, *Richard of Cornwall*. Oxford 1947, s. 39.

⁹⁶ John W. Baldwin: *The Government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*, Berkeley 1986, s. 82.

⁹⁷ Heebøll-Holm: „A Franco-Danish Marriage and the Plot against England“, s. 263.

demar 2. havde i løbet af 1230'erne sluttet fred med sine rivaler i Tyskland og langs Østersøkysten.⁹⁸ Ser vi på kongens egen situation, så var Valdemar Sejr fyldt 70 år i 1240. En fremskreden alder, der dog ikke udelukkede muligheden for militært lederskab. Den tyske kejser Frederik Barbarossa var 67, da han ledte sin hær ud på Det Tredje Korstog.⁹⁹ Den engelske jarl William Marshal var 70, da han ledte de engelske styrker i slaget ved Lincoln.¹⁰⁰ Det danske diplommateriale viser, at Valdemar stadig var aktiv og rejste omkring i riget helt op til sin død i marts 1241.¹⁰¹ Et angreb på England kunne på mange måder stå som et fristende valg for den aldrende konge. Selv hvis der ikke var nogen forhåbninger om at erobre landet, kunne et plyndringstogt eller truslen om det samme bruges til at afpresse England – det „pengerigeste land i Norden“, som *Knýtlinga saga* beskrev det.¹⁰² En sådan tribut kunne forbedre Valdemars finanser, slunkne som de var efter betaling af løsesum og uheldige togter i Tyskland. Men måske ligeså vigtigt præsenterede et togt muligheden for at hævde kravet på den engelske trone og vise sig som en værdig aftager til fortidens danske konger. Valdemar kunne vaske skammen fra Bornhöved bort ved som Saxos Knud den Hellige at rejse sig fra småkampe i nærområdet til de langt mere hæderfulde udfordringer i vest.

Der var således en række faktorer, der kan være med til at forklare, hvorfor man atter støvede det gamle krav på England af. Det er dog langt mindre sandsynligt, at Valdemar faktisk, som Matthew Paris hævdede, havde forberedt en invasionsstyrke. Matthews efterretninger om, at Valdemar havde udstedt *trusler* imod England, og at man i England *troede*, at en invasion var nært forestående, blev nedfældet i *Chronica majora* kort efter, at nyhederne herom nåede St Albans i 1240-41. Men det var først i 1250'erne i *Historia Anglorum*, at Matthew hævdede, at invasionsstyrken allerede havde stået samlet og parat ved Valdemars død. Når dette synes mindre sikkert end *Chronica majoras* oplysninger, er det ikke blot, fordi det blev nedskrevet omkring et årti senere, men

⁹⁸ *Danmarks middelalderlige annaler*, udg. Erik Kroman, København 1980, s. 63, 171-2; *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, red. Niels Skyum-Nielsen og Herluf Nielsen, København 1990, nr. 9, s. 8-11.

⁹⁹ K. Görich, *Friedrich Barbarossa. Eine Biographie*. München 2011, s. 555-600.

¹⁰⁰ David Crouch: *William Marshal. Knighthood, War and Chivalry, 1147-1219*, London 2002, s. 129-35.

¹⁰¹ I hans sidste leveår finder vi Valdemar udstedende diplomer i Vordingborg (14. juli 1240), det uidentificerede „Eresborg“ (15. september 1240), Agersø (21. oktober 1240), Roskilde (1. februar 1241) og igen Vordingborg (12. marts 1241), *Diplomatarium Danicum, 1238-49*, nr. 42, 56, 59, 69, 71, s. 32, 41, 46, 53-54, 54-55.

¹⁰² *Knýtlinga saga*, kap. 19, s. 124, ov. Ægidius, *Knýtlinge saga*, s. 34.

også fordi *Historia Anglorum* her lægger sig tættere op ad de mirakuløse begivenheder i Edward Bekenderens levned. Her havde danskerkongen netop samlet både hær og flåde kort før sin død.¹⁰³ Det er således muligt, at stramningen i *Historia Anglorum* ikke skyldtes nye oplysninger, men afsmitning fra helgenlevnedet og et ønske om at tydeliggøre parallellen og dermed historiens opbyggelige morale.

Hvor det danske kildemateriale som vist ovenfor havde meget at sige om de danske kongers gamle ret til England, er der ikke noget, der entydigt indikerer forberedelser til en militær invasion. To diplomater kan muligvis være relaterede hertil. I løbet af sommeren 1240 havde Valdemar indgået forhandlinger med grevskabet Flandern. Den 21. oktober samme år udstedte både Valdemar 2. og Erik Ploppenning breve, der bekræftede resultaterne af disse. Her ihukom kongerne det venskab, der *ex antiquo* havde eksisteret mellem Danmark og Flandern. Traktaten koncentrerede sig først og fremmest om at bekræfte eksisterende aftaler om gensidig beskyttelse for købmænd, et emne, der lå grevinde Jeanne af Flandern og hendes mand Thomas af Savoy stærkt på sinde.¹⁰⁴ Til gengæld for det fortsatte venskab krævede Valdemar, at

denne betingelse lige så vel er tilføjet, at den til enhver tid værende greve af Flandern og hans mænd virkningsfuldt skal være venner af vore venner og fjender af [vore] fjender.¹⁰⁵

Krav om „virkningsfuld“ hjælp mod Danmarks fjender antyder noget mere konkret og krævende end almindelig velvilje. Omtalen af det „ældgamle venskab“ mellem de to riger er muligvis relevant i denne sammenhæng. Den seneste alliance mellem Danmark og Flandern, som vi har kendskab til, var den, som var indgået mellem Robert 1. af Flandern og Knud den Hellige i forbindelse med den planlagte invasion af England i 1085.¹⁰⁶ Flandern stod i 1240 i en vanskelig diplomatisk situation, hvor interesser i og forpligtelser over for England og Frankrig konstant blev afvejet. Flandern havde således forpligtet sig til at yde Henrik 3. af England militær hjælp, men da der udbrød krig mellem England og Frankrig i 1242, valgte greven i stedet at støt-

¹⁰³ Aelred: *vita*, kap. 9, red. Migne, kol. 749.

¹⁰⁴ Eugene L. Cox: *The Eagles of Savoy. The House of Savoy in Thirteenth-Century Europe*, Princeton 1974, s. 102-103.

¹⁰⁵ „hac condicione nichilominus adiecta quod comes Flandrensis qui pro tempore sit. et hominues sui amici nostris amicis et inimicis inimici existant cum effectu“, *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 59-60, s. 56-7, oversat i *Danmarks Riges Breve, 1238-1249*, nr. 59-60, s. 46-48.

¹⁰⁶ Eljas Oksanen: *Flanders and the Anglo-Norman World, 1066-1216*, Cambridge 2012, s. 18.

te Ludvig 9. af Frankrig.¹⁰⁷ Aftalen mellem Valdemar 2. og Flandern kunne udlægges som et forsøg fra dansk side på at sikre sig, om ikke andet så velvillig neutralitet på lignende vis i tilfælde af en invasion. Det er dog lige så vel muligt, at det drejede sig om en alliance vendt imod Danmarks og Flanderns fælles naboer i Tyskland.

Ved siden af de danske kilders tavshed er der et andet forhold, der må tages højde for. Som vi har set ovenfor, havde Henrik 3. sendt mindst to sendebude til Danmark i 1240. Det ser ud til, at disse må have bragt beroligende nyheder med hjem, for de detaljerede engelske hofarkivalier viser ingen yderligere tegn på militære forberedelser på en forventet invasion i 1240'erne.¹⁰⁸ Argumenter *e silentio* er altid problematiske: Kilderne til 1200-tallet er i både Danmark og England for fragmentariske til, at vi kan basere nogen sikker viden på, hvad de ikke siger. Men på baggrund af det forhåndenværende kildemateriale må vi konkludere, at det ikke er sandsynligt, at der har foreligget en konkret invasionsplan i 1240-41.

Hvilke drømme man end har haft om Englands generobring ved det danske hof, må de under alle omstændigheder være blevet skrinlagt i perioden efter Valdemar 2.s død den 28. marts 1241. Spændingerne imellem Valdemars sønner brød hurtigt ud i åben kamp.¹⁰⁹ Selvom en fredsaftale blev indgået mellem Erik Plovpenning og Abel, gav det ikke et godt grundlag for udenrigs eventyr.¹¹⁰ I 1244 blev Erik og Abels fælles ekspedition til Estland opgivet, inden den nåede frem.¹¹¹ To år senere blusede borgerkrigen op igen.¹¹²

I England holdt man fortsat et vågent øje med situationen i Danmark. Matthew Paris opdaterede, som vi har set, sandsynligvis i 1240'erne sin oprindelige notits om Valdemar 2.s død med flere oplysninger om borgerkrigene i Danmark.¹¹³ I 1251 skrev han om Abels drab på Erik og om, hvordan Christoffer siden havde overtaget kongemagten. Beretningen er fejlagtig i mange henseender, men Matthew havde annammet centrale elementer af den version af begivenheden,

¹⁰⁷ Björn K.U. Weiler: *Henry III of England and the Staufan Empire, 1216-1272*, Woodbridge 2006, s. 82.

¹⁰⁸ Sammenlign med de storstilede forberedelser imod Knud den Helliges planlagte invasion i 1085, J.R. Maddicott: „Responses to the Threat of Invasion, 1085“, *English Historical Review*, 122 (2007), s. 986-997.

¹⁰⁹ *Danmarks middelalderlige annaler*, s. 172.

¹¹⁰ Se *Diplomatarium Danicum, 1238-1249*, nr. 192, s. 177-178.

¹¹¹ *Danmarks middelalderlige annaler*, s. 63.

¹¹² *Danmarks middelalderlige annaler*, s. 63, 172.

¹¹³ *Chronica majora*, bd. 4, s. 92-3.

der blev promoveret af Christoffer 1.¹¹⁴ I 1257 berettede Matthew om konflikterne imellem Norge og Danmark.¹¹⁵ Også ved hoffet var man forsat interesseret i Danmark. I maj 1246 befalede Henrik 3., at tre store vokslys skulle placeres foran „det alter, hvor den hellige Edward havde sit syn af Danmarks konge druknet i havet“.¹¹⁶

Brevet fortæller intet om, hvorfor Henrik udstedte denne befaling. En mulighed er, at han ønskede at vise taknemmelighed for nyheden om, at der igen i 1246 var udbrudt krig imellem de danske kongesætlinge – en strid, som Matthew Paris udlagde som resultatet af Edward Bekenderens beskyttelse af England.¹¹⁷ I 1256, efter Christoffer 1. havde sikret sin kontrol med Danmark, optræder den potentielle trussel fra Danmark igen i de engelske arkivalier. Det år involverede Henrik 3. sig i valget af en ny biskop i Ely.¹¹⁸ Munkesamfundet ved Ely havde valgt deres subprior Hugh af Balsham til biskop. Henrik 3. protesterede herimod og søgte i stedet at indsætte sin kansler, Henrik af Wingham. I et brev til ærkebiskop Boniface af Canterbury begrundede Henrik dette med, at:

danskerne og sakserne i sin tid plejede at påføre England krige og at angribe og trænge ind i riget i egnene ved Ely, hvorved samme rige ofte blev udsat for de alvorligste farer, og for at undgå dette var det i højeste grad nødvendigt for os, at der til hyrde for kirken i Ely blev valgt en mand af en sådan beskaffenhed og trofasthed, at vi kunne stole på ham som på os selv.¹¹⁹

¹¹⁴ *Chronica majora*, bd. 4, s. 221-2, se *Vitae Sanctorum Danorum*, 425-430; C.A. Christensen: „Drabet på Erik 4. Plovpenning og den begyndende legendedannelse“, *Kirkehistoriske samlinger*, 1965-68, s. 21-43; Jørgen Skaftø Jensen: „Erik Plovpenninglegendens politiske udnyttelse“, *Kirkehistoriske samlinger*, 1969, s. 1-25.

¹¹⁵ *Chronica majora*, bd. 5, s. 650-51.

¹¹⁶ *Close Rolls, 1242-1247*. London 1916, s. 427, *Diplomatarium Danicum, 1238-49*, nr. 207, s. 187, oversat *Danmarks Riges Breve, I.7, 1238-49*, nr. 207, s. 148.

¹¹⁷ For kongens forhold til St Edward's kult, se Carpenter: „King Henry III and Saint Edward the Confessor“.

¹¹⁸ Walter Ullmann: „The Disputed Election of Hugh Balsham, Bishop of Ely“, *Cambridge Historical Journal*, 9, 1947-9, s. 259-268.

¹¹⁹ „quia Dani et Saxones regibus Anglie guerras olim inferentes in partibus Eliensibus regnum ipsum inuadere et ingredi consuerunt, per quod idem regnum multotiens extitit grauissimus periculis expositum, et ad quod uitandum summe nobis foret necessarium quod talis et nobis tam fidelis et de quo ut de nobis confidere possemus ecclesie Elyensis preficeretur in pastorem“, *Diplomatarium Danicum, 1250-1265*, nr. 195, s. 154, hele brevet i *Close Rolls, 1256-59*, s. 108-9, oversat i *Danmarks Riges Breve, 1250-1265*, nr. 195, s. 133-134.

Matthew Paris noterede også kongens forsøg på at kontrollere bispevalget. Ifølge *Chronica majora* var Henrik 3.s væsentligste anke mod valget af Hugh, at Ely fra gammel tid havde været en „fæstning og et værn“ i krigstid, og at „det ikke ville være sikkert at overlade et sådant sted til en simpel munk, svag og uvidende om krigskunst“.¹²⁰ Den nutidige historiker ved, at der ikke kom nye danske angreb på England i 1200-tallet, men for samtidige beslutningstagere virkede det som en reel fare.

Konklusion

Beretningen om Valdemar 2.s trusler mod England er en historie om en begivenhed, der ikke fandt sted. Når den alligevel påkalder sig interesse, er det, fordi den kaster lys over Danmarks forhold til omverdenen og højmiddelalderens europæiske elites forhold til deres fortid i den periode, der i Danmark ofte betegnes som vikingetiden. Selvom 1100- og 1200-tallets danske elite var stadig mere integreret i det vesteuropæiske kulturelle fællesskab med alt, hvad det indebar af ridderlighed, kirkeorganisation og korstog,¹²¹ kunne en dansk flåde stadig få engelske munke og konger til at drage paralleller til fortidens invasioner.¹²² Det havde de gode grunde til, for, som vi har set ovenfor, spillede mindet om det danske overherredømme i England og den danske krones ret hertil forsat en central rolle i den danske elite og kongehus' selvforståelse op i 1200-tallet. Korstogstanken påvirkede utvivlsomt, hvordan danske konger og stormænd forholdt sig til spørgsmål om krig og legitimitet.¹²³ Men den stod ikke alene, og det danske krav

¹²⁰ „Insula Elyensis ab antiquo consuevit esse munimen et refugium multorum in tempore belli afflictorum; nec foret tutum committere cuidam simplici claustrali, imbelli et imbecilli, qui nunquam curiae sagacitatem expertus est, talem locum, qui est insta castris, custodiendum“, *Chronica majora*, bd. 5, s. 619.

¹²¹ Michael H. Gelting: „Det komparative perspektiv i dansk højmiddelalderforskning: Om Familia og familie. Lid, Leding og Landeværn“, *Historisk Tidsskrift*, 99 (1999), s. 146-188; Münster-Swendsen: „The Formation of a Danish Court Nobility“; Thomas K. Heebøll-Holm: „Priscorum quippe curialium, qui et nunc militari censentur nomine: riddere i Danmark i 1100-tallet“, *Historisk Tidsskrift*, 109 (2009), s. 21-69. Se også bidragene i Hundahl, Kjær og Lund (red.), *Denmark and Europe in the Middle Ages*.

¹²² Om vikingernes omdømme i Europa, se Heebøll-Holm: „Between Pagan Pirates and Glorious Sea-Warriors“. Om Matthew Paris' fremstilling af vikingerne, se Brian J. Levy: „The Image of the Viking in Anglo-Norman Literature“, i Jonathan Adams and Katherine Holman (red.), *Scandinavia and Europe 800-1350. Contact, Conflict, and Coexistence*, Turnhout 2004, s. 269-288, 280-283.

¹²³ For bidrag til denne debat, se Lind, Jensen, Jensen og Bysted: *Danske korstog*; Janus Møller Jensen: „Denmark and the Holy War: A Redefinition of a Tra-

på England kunne, som helgenlevnederne og liturgien omkring Knud den Hellige viste, også fremstilles som en retfærdig, endda hellig, forpligtelse.

Når fortidens erobringer i vest og syd forblev normative, betød det også, at Valdemarernes politiske horisont rakte ud over Østersøen og kampen mod hedningene. Og at muligheden for at genoplive de rettigheder, som fortidens konger havde overleveret dem, stadig forelå. I Danmark såvel som i England var politiske aktører, som vi har set, bevidste om de rettigheder, venskaber og krigserfaringer, de mente at have erhvervet *ex antiquo* – i den fjerne fortid.¹²⁴ Kun når vi medtænker middelalderens danske kongers historiske bevidsthed, kan vi forstå, hvordan de forstod deres rettigheder, forpligtelser og handlemuligheder.

ditional Pattern of Conflict 1147-1169“, i Adams og Homan (red.), *Scandinavia and Europe*, s. 219-236; Kurt Villads Jensen: *Korstog ved verdens yderste rand. Danmark og Portugal ca. 1000 til ca. 1250*, Odense 2011; Anders Bøgh: „Korståge? Om den nyere korstogsbevægelse i dansk historieskrivning – samt en anmeldelse“, *Historisk Tidsskrift*, 108 (2008), s. 175-187.

¹²⁴ Om interessen for de fysiske efterladenskaber af den danske fortid, se Kjær: „Runes, Knives and Vikings“. For historisk bevidsthed i middelalderen, se Anders Leegaard Knudsen: „Interessen for den danske fortid omkring 1300: en middelalderlig dansk nationalisme“, *Historisk Tidsskrift*, 100 (2000), s. 1-32.

SUMMARY

*Valdemar II, Matthew Paris and the rumours of a
Danish invasion, 1240–41*

In 1240, the English chronicler Matthew Paris recorded rumours in England that suggested the Danes were preparing to invade the kingdom. In fact, the suspected invasion travelled eastward. Matthew Paris was not, however, put at ease. In 1241 he recorded the death of Valdemar II, whom he alleged had been boasting of his right to the English throne and his plans to conquer England. This article investigates Matthew Paris' story, and his knowledge of medieval Denmark and attitudes towards England in medieval Denmark. Matthew had not himself been to Denmark, but had access to informants with personal experience of the Danish royal court: three English clerks and artisans who had served under Valdemar II before returning to England c. 1237 and, in the case of the clerk Nicholas of St Albans, finding service in the English royal court. Matthew Paris seems not to have been alone in his anxieties about the intentions of Valdemar II. In 1240, King Henry III of England sent two separate missions to acquire more intelligence about the situation in Denmark. They must have brought back reassuring news, for English sources give no indication of preparations against invasion in the following years.

Both English and Danish sources indicate that it is unlikely that an actual invasion force had been made ready in 1240. Danish sources do, however, show that Matthew's information about the Danish boasts about their rights to the English crown are likely to have had a factual basis. In the *Gesta Danorum*, Saxo Grammaticus makes much of the Danish kings' rights to the English crown. These claims were also incorporated into the hagiographical literature and liturgy for St. Knud IV. *Knýtlinga saga*, whose author had been part of Valdemar II's court, also made much of them. The lost overlordship of England continued to play a role in the historical imagination of the Danish elite long into the thirteenth century.